

UDC 94(477)“1917/1918”:811.112.28

T. Batanova

Junior Research Fellow

Judaica Department of the Institute of Manuscript

V. Vernadsky National Library of Ukraine

taniabatanova@gmail.com

**YIDDISHISM OF JEWISH POLITICAL PARTIES
IN THE UKRAINIAN CENTRAL RADA (1917–1918):
FROM JARGON TO THE LANGUAGE OF STATE, POLITICS,
COMMUNITY, EDUCATION, AND CULTURE**

Although linguists research almost millennial history of Yiddish language use by European Jewry, yet the emergence of modern comprehensive Yiddish culture can be traced only after 1860s. After Jewish/Yiddish language conference in Chernivtsi of 1908 Yiddishism as a Jewish national movement for the rights of Yiddish in educational, cultural, communal and political spheres enters politics, namely programs and agenda of most of the Jewish political parties, as well as to the political concepts of national-cultural (or national-personal) autonomy. After the revolution of 1917 and democratization of the former Russian Empire, Kyiv became not only a significant center for development of Yiddishism ideas, but also an anticipated place to implement the ideas.

From July 1917 five Jewish political parties such as the Bund (General Jewish Workers' League in Lithuania, Poland, and Russia), the Jewish Social-Democratic Workers' Party "Poaley-Tsion", the United Jewish Socialist Workers' Party (Fareyikte), the Jewish People's Party (Folkspartey), and the Zionists directly participated in the work of the Ukrainian Central Rada. Owing to their activity, on July 15, 1917, for the first time in the history, the Vice Secretary for Jewish Affairs (later General Secretary and Minister for Jewish Affairs) was appointed.

Analyzing various archival documents of the Ministry for Jewish Affairs, documents of the five Jewish political parties, party and non-party Yiddish periodicals, memoirs, and historiography, we may research peculiarities of discussions concerning the status of Yiddish, as well as successful or problematic use of Yiddish as the official language of the state, politics, community, education, and culture.

Keywords: Yiddishism, Yiddish, language, Jews, community, politics, Jewish political parties, documents, the Ukrainian Central Rada, revolution

Т. О. Батанова
**ЇДИШИЗМ ЄВРЕЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ
В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ 1917–1918 РОКІВ:
ВІД ЖАРГОНУ ДО МОВИ ДЕРЖАВИ,
ПОЛІТИКИ, ГРОМАДИ, ОСВІТИ Й КУЛЬТУРИ**

Хоча мовознавці досліджують майже тисячолітню історію використання їдишу євреями Європи, виникнення модерної різносторонньої культури їдишем можна простежити лише у другій половині XIX століття [Fishman 2010, 3]. З кінця XIX століття – початку XX століття спершу серед європейської єврейської інтелігенції (насамперед письменників, філологів, етнографів), а згодом і серед єврейських громадських та політичних діячів їдиш як мова народних мас і народної культури набуває дедалі більшої ваги, а відтак зацікавлення єврейською народною культурою та фольклором переростає в єврейський національно-культурний рух за права та всебічний розвиток їдишу в освітній, мистецькій, громадській і політичній сферах.

Після єврейської мовної конференції 1908 року в Чернівцях їдишизм входить у політичну площину – до програм і порядку денного більшості єврейських партій, зокрема також і до політичних концепцій національно-культурної (або національно-персональної) автономії. Саме конференцію з їдишу в Чернівцях можна вважати успішною декларацією їдишизму, адже їдиш на решті дістав поважний статус мови (“однієї з мов єврейського народу”) [Di ershte... 1931, 108], на відміну від пейоративних визначень “жаргон”, “єврейсько-німецьке наріччя”, “зіпсована німецька” тощо. Варто згадати, що такими прізвиськами могли користуватися не лише великодержавні шовіністи, а й деякі євреї, прихильники Гаскалі (єврейського просвітництва) чи ж Сіонізму (єврейського національного руху за відновлення єврейської держави, а також утвердження іврити як сучасної розмовної, загальнонаціональної єврейської мови, а не лише мови Святого Писання та релігійних текстів – *лошн-койдеш*).

Як так сталося, що Київ 1917–1918 років став центром політичного, громадського, освітнього та мистецького їдишизму? Про київське літературно-мистецьке життя та їдишизм до 1917 року писав, зокрема історик і літературознавець Геннадій Естрайх

[Estraiikh 2000, 17–38]. Хоча, згідно зі статистикою перепису населення в Російській імперії 1897 року, 97 % євреїв назвали рідною мовою “єврейську” (тобто – їдиш), на той час ця мова сприймалася в кращому разі як “маме-лоин” (материнська, рідна), але аж ніяк не як мова політики, освіти чи ж високої культури.

Після революції лютого 1917 року й демократизації колишньої Російської імперії Київ став не лише значним осередком розвитку ідей їдишизму, а й очікуваним місцем втілення цих ідей. Усі обмеження у громадянських правах, що існували в колишній Російській імперії для євреїв (обмеження на право вибору місця проживання, обмеження свободи пересування, відсоткові квоти та обмеження на вступ євреїв до навчальних закладів тощо), було скасовано. Громадсько-політичні рухи та організації, зокрема і єврейські, дістали можливість рівноправно брати участь у створенні місцевих національних самоврядних органів та у виборах до загальнодержавних органів влади. Їдишизм, а також питання статусу їдишу в житті єврейської громади не лише входять у політичну площину – до програм і порядку денного більшості тогочасних єврейських партій (соціалістичних або ж народницьких), зокрема також і до політичних концепцій *національно-культурної автономії* та близької до неї *національно-персональної автономії*, – а й стають модними серед молоді.

За час свого існування з березня 1917-го до квітня 1918 року Українська Центральна Рада фактично перетворилася з київської міської громадської організації, яку створила українська інтелігенція з метою об’єднати “українські організації на спільних домаганнях: територіальної автономії України з державною українською мовою” [Верстюк, Осташко 1998, 11], на представницький орган усього населення України. Вже Перший Універсал Української Центральної Ради від 10 червня 1917 року містив заклики до української людності, яка “живе всуміш з іншими національностями”, щодо “згоди і порозуміння з демократією тих національностей”, щоб разом стати “до підготовки нового правильного життя” і “до праці коло організації автономії України”, далі стверджувалося, що “коли ми (Українська Центральна Рада. – Т. Б.) зробимо сю підготовчу організаційну роботу, ми скличемо

представників від усіх народів землі української і виробимо закони для неї” [Українська Центральна Рада... 1996, т. 1, 104–105].

3 липня 1917 року УЦР видала II Універсал, він був опублікований чотирма мовами: українською, російською, польською та їдишем. У ньому йшлося про поповнення Центральної Ради представниками національних меншин (це була необхідна умова для визнання УЦР Тимчасовим урядом). До того ж усі закони, адміністративні приписи і постанови, що проголошувалися українською мовою, мали публікуватися також і мовами трьох найбільших національних меншостей – російською, єврейською (їдиш) і польською. Крім того, за “Статутом Генерального Секретаріату”, прийнятим 16 липня, при секретареві в національних справах призначалося три товариші секретаря (від “великоросів, євреїв і поляків”), які мали право доповіді та вирішального голосу у справах своєї нації в Генеральному Секретаріаті.

3 середини липня 1917 р., після визнання Української Центральної Ради Тимчасовим Урядом та утворення Генерального Секретаріату “як вищого органа для керування крайовими справами на Україні” [Українська Центральна Рада... 1996, т. 1, 163–168], п’ять єврейських партій – Бунд (Загальний єврейський робітничий союз у Литві, Польщі та Росії), Єврейська соціал-демократична робітничка партія “Поалей-Ціон” (“Робітники Сіону”), Об’єднана єврейська соціалістична робітничка партія (ОЄСПП, інша назва “Фарейнікте”), Єврейська народна партія (“Фолкспартей”) та сіоністи – брали безпосередню участь у роботі Української Центральної Ради в 1917–1918 роках. Саме завдяки їхній активності в законодавчій та виконавчій діяльності української влади 15 липня 1917 року, вперше в історії, був призначений віце-секретар з єврейських справ (пізніше – генеральний секретар і міністр із єврейських справ на чолі однойменного міністерства).

На основі аналізу різноманітних архівних документів Міністерства з єврейських справ, а також п’яти єврейських політичних партій, що брали участь у роботі Української Центральної Ради в 1917–1918 роках, партійних і позапартійних періодичних видань їдишем, мемуарів та історіографії можна детально простежити й дослідити специфіку дискусій навколо статусу їдишу, а також

утвердження та успішне або ж проблематичне використання їдишу як офіційної мови держави, політики, громади, освіти та культури.

У питанні єврейської мови, що мала б використовуватися в єврейському самоврядуванні, освіті та культурі, єврейські партії зовсім не виявляли однастайності: так, Єврейська народна партія та партії соціалістичного спрямування виступали за впровадження і розвиток їдишу як материнської мови (*mame loshn*); сіоністи ж продовжували вважати їдиш “жаргоном”, мовою вигнання або ж розсіяння (*galut, toles*), а тому прагнули підтримувати іврит як єврейську розмовну та офіційну мову (це також полегшило би їм у майбутньому використання івриту в єврейській державі в Палестині).

Міністерство з єврейських справ керувалося переважно інтересами, проголошеними в програмах єврейських соціалістичних та народницьких партій, а тому прагнуло зосередитися у своїй діяльності на створенні й розбудові єврейської національно-персональної автономії, що ґрунтувалася б на демократичних реформованих *кегілах* (громадах), запровадженні модерної єврейської загальної обов’язкової державної освіти їдишем, впровадженні рівних прав їдишу у громадському, культурному, освітньому та політичному житті. 2 грудня 1917 року Центральна Рада прийняла Закон про утворення єврейських громадських рад і проведення виборів членів цих рад, а 9 січня 1918 року – Закон про національно-персональну автономію. Їдиш дістав статус однієї з офіційних мов Української Народної Республіки, поруч з українською, російською та польською мовами.

У діяльності віце-секретарства (пізніше – Міністерства з єврейських справ) був департамент народної освіти. Його нагальними завданнями стали видавництво підручників і підготовка кваліфікованих вчителів для викладання в єврейських школах. Тому за поданням міністра з єврейських справ з державної скарбниці була надана позика Демократичному гуртку єврейських вчителів розміром 50 тисяч карбованців для видавництва підручників мовою їдиш [Silberfarb 1993, 48–49]. Пізніше, у квітні 1918 р., Центральна Рада мала виділити ще 500 тисяч карбованців, з яких 370 тисяч мало піти на підручники, а решта 130 тисяч – на

заснування державної єврейської друкарні [Доклад... 1918, 37–38]. Планувалося також відкрити десять єврейських вчительських семінарій та інститутів в Україні, проте встигли прийняти закон лише про відкриття однієї державної єврейської вчительської семінарії в Києві [Обговорення... 1918, 97–105].

Незважаючи на визначений на законодавчому рівні офіційний статус мови їдиш (поруч з українською, російською та польською, якими мали публікуватися всі закони та приписи Центральної Ради), використання їдишу натикалося на технічні та моральні труднощі. По-перше, виникли проблеми із заснуванням і повноцінним функціонуванням державного видавництва, яке б видавало закони всіма чотирма мовами (фактично лише Третій Універсал і ті закони, що безпосередньо стосувалися єврейської меншини, були опубліковані, крім української, ще й їдишем). Технічні проблеми постали і в тому, щоб застосовувати їдиш в офіційному спілкуванні з місцевими урядовцями, а також у пошуку телефонних операторів, які б володіли їдишем [Abramson 1999, 70–71]. По-друге, серед моральних проблем можна назвати небажання певних представників самих євреїв впроваджувати їдиш в офіційне життя. Як згадує у своїх спогадах Мойше Зільберфарб, деякі єврейські банкіри прагнули анулювати рішення Генерального Секретаріату про випуск українських асигнацій чотирма мовами – українською, російською, польською та їдишем – для них було неприпустимим вживання “жаргону” (яким у їхніх очах був їдиш) поруч із пристойними мовами [Silberfarb 1993, 45–46].

Сприятливою, демократичною атмосферою в Києві можна також пояснити створення в січні 1918 року та подальшу діяльність їдишистської єврейської позапартійної громадсько-культурної організації – Культур-Ліги [Культур-Ліга 2007; Казовський 2011]. Їдишисти об’єдналися, щоб розбудовувати різноманітні сфери єврейського культурного життя: освітню, бібліотечну, музичну, театральну, мистецьку, літературну та видавничу. У 1918–1920 роках у містах і містечках України діяло понад сотню відділень Культур-Ліги з єврейськими бібліотеками, початковими школами тощо. Завдяки Культур-Лізі в Києві було відкрито Єврейський народний університет, єврейську гімназію, вчительську

семінарію, курси підготовки єврейських вчителів, видавництво “Культур-Ліґа”. У Радянському Союзі з радянізацією і пролетаризацією Культур-Ліґа як громадська організація припинила існувати вже на початку 1925 року, видавництво проіснувало до 1930 року. Однак заснована 1918 року в революційному Києві Культур-Ліґа продовжувала свою діяльність у 1920–1930-ті роки в різних містах і країнах Європи та Америки.

Надзвичайно важливими документами, що зберігаються у відділі фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, є зібрання їдишомовної преси, що видавалася єврейськими політичними партіями того часу. Зупинимося детальніше на деяких з таких періодичних видань.

Партія “Фарейнікте”, членом якої був Мойше Зільберфарб – віце-секретар, а пізніше міністр з єврейських справ, видавала в Києві свій щотижневий центральний їдишомовний орган “*Der yidisher proletarier*” (“Єврейський пролетар”) (із червня по жовтень 1917 р.), а потім великоформатну щоденну газету “*Naye tsayt*” (“Новий час”) (з вересня 1917-го по травень 1919 р.). Як зазначалося на титульній першій сторінці практично кожного номера, “*Naye tsayt* виходить за близької участі: М. Аніна (Д-ра М. Шаца), Базіна (Д-ра М. Зільберфарба), М. Х-ца, М. Літвакова та Якова Лещинського; Д. Бергельсона та Бен Адіра” [*Naye tsayt*, 3 (16) січня 1918, 1(89), 1].

Звісно, дослідник партійної преси має критично аналізувати кожне видання, зважаючи на політичні погляди та упередження тієї чи іншої політичної сили. Проте з усіх періодичних видань 1917–1918 років власне саме “*Naye tsayt*” можна умовно назвати модерним засобом інформації, який мав не лише повноцінні рубрики новин – світових, загальноукраїнських, загальноросійських, а і єврейських (рубрика “*Af der yiddisher gas*” – “На єврейській вулиці”). Крім новин, у газеті публікувалися есеї-роздуми про реформування єврейської громади, нові постанови, законопроекти та закони Центральної Ради, а також огляди інших єврейських періодичних видань, зокрема й політичних опонентів. Наприкінці кожного номера була традиційна рубрика з рекламою.

Хоча сіоністи загалом ідеологічно неприхильно ставилися до їдишу як мови освіти, культури, громади, свої масові періодичні

видання часто таки друкували їдишем, тобто рідною мовою більшості євреїв. Розглянемо як приклад їдишомовний тижневик “сіоністської думки” “Oyf der vakh” (“На варті”). Тижневик виходив з березня по серпень 1918 року за редакцією сіоністського діяча, члена Української Центральної Ради, Меїра Гросмана й видавався замість їдишомовного періодичного видання “Telegraf” у “зв’язку з політичними пертурбаціями” (*іберкеренішн*).

В “Oyf der vakh” друкувалися й інші сіоністські діячі Центральної Ради – Мойше Нохум Сиркін та Йосеф Шехтман. Всі новини, повідомлення та статті виходили їдишем, а некрологи – івритом. Серед неординарних рубрик, як на сучасний погляд дослідника, – постійні приватні оголошення “Grusen keyn Poylen un Lite” (“Вітання до Польщі та Литви”) про пошук інформації чи контактів, щоб родичі, що опинилися по різні боки Першої світової війни й кордонів, могли знайти одне одного. Поруч на іншій сторінці рубрика про збір коштів “на користь євреїв Литви та Польщі” (“Letoyves di iden in Poylen un Lite”) [Oyf der vakh № 1 15 березня 1918, 33].

У тому ж першому номері “Oyf der vakh” Мойше Сиркін, голова єврейської громади Києва, опублікував свою статтю “Vaad Arbe Artses” (“Ваад чотирьох земель”) [Oyf der vakh, № 1, 15 березня 1918, 4–8]. У цій статті автор, згадуючи єврейське самоврядне представництво часів Речі Посполитої, вважав, що саме післяреволюційний Київ та Україна із законами про національно-персональну автономію та єврейські громади можуть стати новим центром для скликання *вааду* (вищої єврейської автономної ради) для чотирьох, п’яти або й більше земель новостворених післяреволюційних незалежних держав, де проживають єврейські громади.

Серед унікальних позапартійних періодичних видань варто окремо відзначити періодичний єврейський гумористичний збірник “Ашмдай” (“Асмодей” – цар демонів у єврейському фольклорі). Під псевдонімом Дер Тункелер Йосеф Тунель був одночасно редактором і художником-ілюстратором, а також автором більшості матеріалів (де також використовував свій другий псевдонім Хойшех). Не відомо достеменно, коли власне в 1917 році

“Ашмдай” почав виходити. У відділі фонду юдаїки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається лише 3 номери видання. Судячи зі змісту, можемо датувати їх листопадом–груднем 1918 року – початком 1919 року, тобто часом зречення й втечі з Києва гетьмана Павла Скоропадського й приходом до Києва Директорії.

У № 1, який, ймовірно, можна датувати II половиною 1918 року, у редакторській колонці під назвою “Ювілей Ашмдаю” жартівливо зазначається, що рік тому вийшов перший номер, а після того була перерва в цілий рік й такій перерві позаздрить не одна газета чи журнал, бо ж протягом цього року перерви “Ашмдаю” «не довелося мати ніякі справи із жодними 689 урядами та реквізиціями, жодними гайдамаками та *большевіками*, жодними покараннями та “*нальотами*”» [Der Ashmday [1918], № 1, 3]. “Ашмдай” сміявся над усіма єврейськими партіями, їхніми програмами й діяльністю, над революційними подіями, над якими нікому б і не спало на думку сміятися (наприклад, жартувати про контрибуції, зміни влади, насилля, погроми). “Ашмдай” також сатирично обсмійовав й інші єврейські періодичні видання (наприклад, “*Naye tsayt*” Фарейнікте та “*Yudishe naye leben*” сіоністів), давав своєрідну критику змісту газет, про який ми не завжди можемо повністю дізнатися, бо не всі номери видань збереглися.

На сьогодні періодичні видання їдишем, видані в Україні в 1917–1918 рр., практично не введені до наукового обігу і мало відомі дослідникам на пострадянському просторі. Їхнє дослідження може значно доповнити й уточнити тогочасні дискусії єврейських політичних партій і діячів навколо статусу їдишу, а також утвердження та успішне або ж проблематичне використання їдишу як офіційної мови держави, політики, громади, освіти та культури.

Незважаючи на серйозне законодавчо-адміністративне підґрунтя, закладене ще Українською Центральною Радою, для толерантних, добрих стосунків між національностями України, міжнаціональні відносини, особливо на низинному сусідсько-побутовому рівні, починали поступово псуватися, зокрема під тиском революційних, різких змін влади й збройної боротьби.

Нехай і дуже короткий, але цікавий, сміливий і по-своєму утопічний київський період 1917–1918 років, період спроб порозу-

міння народів у багатоетнічній державі, період утвердження їдишу як мови держави, політики, громади, освіти та культури, не лише став прикладом “нормальності” їдишу для всіх сфер життя, а й вплинув на політично-культурне життя в різних куточках світу в 1920-ті – 1930-ті роки. Київські події були навмисно викреслені в офіційній радянській історіографії та затьмарені колективною національною пам’яттю євреїв про масові криваві погроми 1919 року. Лише в останні десятиліття ця тема знову цікавить дослідників історії, політики, мови, літератури та культури.

ЛІТЕРАТУРА

Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. Київ, 1998.

Доклад Народного Міністерства Єврейських Справ до Ради Народних Міністрів про асигнування 500.000 карбованців на видання шкільних підручників для єврейських шкіл. З них 130 000 на власну єврейську друкарню для потреб Міністерства єврейських справ, [10 квітня 1918 року], арк. 37–38, справа 97, опис 1, фонд 1748. Міністерство єврейських справ, Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО).

Казовський Г. Книжкова графіка митців Культур-Ліги / художник Пінхас Фішель. Київ, 2011. (Українською та англійською мовами).

Культур-Ліга: художній авангард 1910–1920-х років / Упор. Г. Казовський, наук. ред. С. Захаркін та І. Сергєєва. Київ, 2007.

Обговорення Законопроекту про Єврейську Вчительську Семінарію, березень 1918 року, арк. 97–105, справа 29, опис 1, фонд 1115. Українська Центральна Рада. Канцелярія. ЦДАВО.

Українська Центральна Рада: Документи і матеріали у двох томах. Т. 1–2. Київ, 1996.

Abramson H. A Prayer for the Government: Ukrainians and Jews in Revolutionary Times, 1917–1920. Cambridge, 1999.

Der Ashmday: zhurnal far humor un satire) / redaktor Der Tun-keler. # 1–3. Kiev, ([1918?]. (Їдишем, періодичне видання).

Di ershte yidishe shprakh-konferents: Barikhtn, dokumentn un opklangen fun der tshernovitser konferents, 1908. Vilna, 1931. (Їдишем).

Estraikh G. From Yehupets Jargonists to Kiev modernists: The rise of a Yiddish literary Centre, 1880s–1914 // **East European Jewish Affairs**. Vol. 30. London, 2000, № 1.

Fishman D. **The Rise of Modern Yiddish Culture**. Pittsburgh, 2010.

Naye tsayt. Kiev, 1918. (Їдишем, газета).

Oyf der vakh. Kiev, 1918. (Їдишем, газета).

Silberfarb M. **The Jewish Ministry and Jewish National Autonomy in Ukraine**. Kiev, 1918/19. New York, 1993.

REFERENCES

Abramson H. (1999), *A Prayer for the Government: Ukrainians and Jews in Revolutionary Times, 1917–1920*, Harvard University Press, Cambridge.

Der Ashmday: zhurnal far humor un satire [Asmodeus: Magazine for Humor and Satire], ([1918?]), redaktor Der Tunkeler, Kiev, # 1–3. (In Yiddish, periodical).

Di ershte yidishe shprakh-konferents: Barikhtn, dokumentn un opklangen fun der tshernovitser konferents, 1908 (1931), Yidisher visnshaftlekher institute Filologishe sektsie, Vilna. (In Yiddish).

Doklad Narodnoho Ministerstva ievreis'kykh sprav [Report of the Ministry of Jewish Affairs], (April 10 1918), sprava [file] 97, pp. 37–38, opys [record group] 1, Fond [Collection] 1748 Ministerstvo ievreis'kykh sprav [Ministry of Jewish Affairs], Tsentral'nyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv derzhavnoyi vldy i orhaniv derzhavnoho upravlinnia Ukrainy (TsDAVO, Central State Archive of Supreme Bodies of Government and Administration of Ukraine), Kyiv. (In Ukrainian).

Estraikh G. (2000), “From Yehupets Jargonists to Kiev modernists: The rise of a Yiddish literary Centre, 1880s–1914”, *East European Jewish Affairs*, Vol. 30, No. 1, pp. 17–38.

Fishman D. (2010), *The Rise of Modern Yiddish Culture*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.

Kazovsky H. (2011), *The Book Design of Kultur-Lige Artists*, artist Fishel, P., Spirit and Letter, Kyiv. (Bilingual edition in English and Ukrainian).

Kultur-Liga: khudozhnii avangard 1910–1920-kh rokiv [Culture League: Artist Avant-garde of 1910–1920s] (2007), compiled by

Kazovsky, H., scient. eds. Zakharkin, S. and Serhieieva, I., *Dukh i litera*, Kyiv.

Naye tsayt [New Time] (1918), Kiev. (In Yiddish, newspaper).

Obhovorennia Zakonoproektu pro Ievreis'ku vchytel'sku seminariiu [Discussion of the Bill about the Jewish Teacher's Seminary] sprava [file] 29, pp. 97–105, opys [record group] 1, Fond [Collection] 1115 Ukrains'ka Tsentral'na Rada. Kantseliariia [Ukrainian Central Rada. Chancellery], Tsentral'nyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv derzhavnoyi vlady i orhaniv derzhavnoho upravlinnia Ukrainy (TsDAVO, Central State Archive of Supreme Bodies of Government and Administration of Ukraine), Kyiv. (In Ukrainian).

Oyf der vakh [On Guard] (1918), Kiev. (In Yiddish, newspaper).

Silberfarb M. (1993), *The Jewish Ministry and Jewish National Autonomy in Ukraine. Kiev, 1918/19*, translated by Lincoln, D., Aleph Press, New York.

Ukrains'ka Tsentral'na Rada: Dokumenty i materialy u dvokh tomakh [Ukrainian Central Rada: Documents and Materials in Two Volumes] (1996), Vol. 1, 2. Naukova dumka, Kyiv. (In Ukrainian).

Verstiuk V. and Ostashko T. (1998), *Diiachi Ukrain'skoi Tsentral'noi Rady: Biografichnyi dovidnyk. [Figures of the Ukrainian Central Rada: Biographical Reference Book]*, Kyiv. (In Ukrainian).

Т. О. Батанова

**ЇДИШИЗМ ЄВРЕЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ
В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ 1917–1918 РОКІВ:
ВІД ЖАРГОНУ ДО МОВИ ДЕРЖАВИ, ПОЛІТИКИ,
ГРОМАДИ, ОСВІТИ Й КУЛЬТУРИ**

Хоча мовознавці досліджують майже тисячолітню історію використання їдишу євреями Європи, виникнення модерної різносторонньої культури їдишем можна простежити лише після 1860-х рр. Після єврейської мовної конференції 1908 року в Чернівцях їдишизм як єврейський національний рух за права їдишу в освітній, культурній, громадській і політичній сферах входить у політичну площину – до програм і порядку денного більшості єврейських партій, зокрема і до політичних концепцій національно-культурної (або національно-персональної) автономії. Після революції лютого 1917 року й демократизації колишньої Російської імперії Київ став не лише значним осередком розвитку ідей їдишизму, а й очікуваним місцем втілення цих ідей.

3 липня 1917 року п'ять єврейських політичних партій – Бунд (Загальний єврейський робітничий союз у Литві, Польщі та Росії), Єврейська соціал-демократична робітничка партія “Поалей-Ціон”, Об'єднана єврейська соціалістична робітничка партія (“Фарейнікте”), Єврейська народна партія (“Фолкспартей”) та сіоністи – брали безпосередню участь у роботі Української Центральної Ради. Саме завдяки їхній активності 15 липня 1917 року, вперше в історії, був призначений віце-секретар з єврейських справ (пізніше – генеральний секретар і міністр із єврейських справ).

На основі аналізу різноманітних архівних документів Міністерства з єврейських справ, п'яти єврейських політичних партій, партійних і позапартійних періодичних видань їдишем, мемуарів та історіографії можна дослідити специфіку дискусій про статус їдишу, а також успішне або ж проблематичне використання їдишу як офіційної мови держави, політики, громади, освіти й культури.

Ключові слова: їдишизм, їдиш, мова, євреї, громада, політика, єврейські політичні партії, документи, Українська Центральна Рада, революція

Т. А. Батанова

ИДИШИЗМ ЕВРЕЙСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ В УКРАИНСКОЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЕ 1917–1918 ГОДОВ: ОТ ЖАРГОНА К ЯЗЫКУ ГОСУДАРСТВА, ПОЛИТИКИ, ОБЩИНЫ, ОБРАЗОВАНИЯ И КУЛЬТУРЫ

Хотя лингвисты исследуют почти тысячелетнюю историю использования идиша евреями Европы, возникновение современной разносторонней культуры на идиш можно проследить только после 1860-х гг. После еврейской языковой конференции 1908 года в Черновцах идишизм как еврейское национальное движение за права идиша в образовательной, культурной, общественной и политической сферах входит в политическую плоскость – программы и повестки дня большинства еврейских партий, а также политические концепции национально-культурной (или национально-персональной) автономии. После революции февраля 1917 г. и демократизации бывшей Российской империи Киев стал не только значимым центром развития идей идишизма, но и ожидаемым местом для воплощения этих идей.

С июля 1917 г. пять еврейских политических партий – Бунд (Всеобщий еврейский рабочий союз в Литве, Польше и России), Еврейская социал-демократическая рабочая партия “Поалей-Цион”, Объединенная еврейская социалистическая рабочая партия (“Фарейнікте”), Еврейская народная партия (“Фолкспартей”) и сионисты, – принимали

непосредственное участие в работе Украинской Центральной Рады. Именно благодаря их активности 15 июля 1917 г., впервые в истории, был назначен вице-секретарь по еврейским делам (позже – генеральный секретарь и министр по еврейским делам).

На основе анализа различных архивных документов Министерства по еврейским делам, пяти еврейских политических партий, партийных и внепартийных периодических изданий на идише, мемуаров и историографии можно исследовать специфику дискуссий о статусе идиша, а также успешное или проблематичное использование идиша как официального языка государства, политики, общины, образования и культуры.

Ключевые слова: идишизм, идиш, язык, евреи, общество, политика, еврейские политические партии, документы, Украинская Центральная Рада, революция

Стаття надійшла до редакції 11.04.2017